

Modernism in Polanowice, Municipality of Byczyna - a Different Approach to a Rural Area

Zbigniew Kuriata, Michał Łukowiak

Modernizm
w Polanowicach,
gmina Byczyna
- inne spojrzenie
na wieś

Key words: village revitalization,
village distinguishing elements,
modernist architecture

Introduction

Humans have always pursued the idea of creating in their surroundings a place that would satisfy their needs in terms of its form and spatial layout and, at the same time, provide appropriate living conditions. When reality proves too different from imaginary visions of an ideal world, idyllic places known as utopias [Eco 2013, p. 305]¹ come into existence. Sometimes places, even countries, that do not yet exist may serve as positive models. They are sometimes of purely fictional origin and in this form they are mostly familiar to us. Some of them, however, have become so strongly embedded in the social consciousness that even if they were known to not exist, hope that they might was nonetheless strong. (The City of the Sun, the lands of New Atlantis).

During the Renaissance many architects designed ideally planned cities in terms of shape, proportions and spatial plans. Some of those design projects were in fact implemented as, for example, the city of Palmanova, located in the northern Italian region of Friuli Venezia Giulia and built in the shape of a nine-pointed star, and characterized by very regular form. A perfect example of an ideal city from Poland

is Zamość, built in the 16th century and situated in the southern part of the Province of Lublin [The strategy... 2007, p. 12–13]². The city had been designed by the Italian architect Bernardo Morando, who referred to the use of space of the city in anthropomorphic terms. The focal element is the Zamoyski Palace, Grodzka Street forming the backbone (spine) and the cross streets making up the arms. The whole city had been surrounded by fortification bastions (the arms and legs of the complex).

In later periods dwelling areas also tended to be designed and managed in strictly defined ways with the application of generally adopted principles and assumptions. It is characteristic of the periods in the history of urban concept development, when people shaped the environment in accordance with strictly defined principles. It is, in fact, connected with residential complexes, but it is sometimes extended to their surrounding areas including adjacent villages. An example of such a complex urban-rural solution can be seen in the village of Brody located in the municipality of Brody in Lubuskie Province. The main compositional element of the whole complex is the massive Baroque palace erected at the end of 17th century by the count Ulrich von Promnitz. Brody became famous under the ownership of Heinrich von Brühl, the first minister at the court of the Polish king Augustus II the Strong. In the years 1740–1749 Johann Christoph Knöffel, a royal

Słowa kluczowe: rewitalizacja wsi, elementy wyróżniające wieś, architektura modernistyczna

Wprowadzenie

Człowiek od zawsze dążył do zbudowania wokół siebie miejsca idealnego, które zaspokajałoby jego potrzeby w zakresie formy i ładu przestrzennego, zapewniając jednocześnie odpowiednie warunki życia. Jeżeli rzeczywistość zbytnio odbiega od wyobrażeń o doskonałym świecie, rodzą się dobre lub wspaniałe miejsca zwane utopijnymi [Eco 2013, s. 305]¹. Za pozytywny model służą kraje, niekiedy miejsca, które jeszcze nie istnieją. Czasami są one wymysłem czysto literackim i takimi je pamiętamy, niektóre z nich jednak tak zakorzeniły się w świadomości społecznej, że nawet jeśli nie wierzono że są, to chciano, by istniały (Miasto Słońca, ziemia Nowej Atlantydy).

W okresie renesansu wielu ówczesnych architektów projektowało miasta o idealnych kształtach, proporcjach i rozplanowaniu przestrzennym. Niektóre z tych projektów zostały zrealizowane, jak na przykład miasto Palmanova, położone w północnych Włoszech, w regionie Friuli-Wenecja Julijska, zbudowane na planie dziewięcioramiennej gwiazdy i charakteryzujące się bardzo regularnym kształtem. Na terenie Polski takim znanym przykładem miasta idealnego wybudowanym w XVI wieku jest Zamość, położony

w południowej części województwa lubelskiego [Strategia... 2007, s. 12–13]². Miasto zostało zaprojektowane przez włoskiego architekta Bernardo Morando, który nawiązał w zagospodarowaniu przestrzeni miasta do koncepcji antropomorficznych, z głównym elementem, który stanowił Pałac Zamojskich, kręgosłupem w postaci ulicy Grodzkiej i ramionami ulic poprzecznych. Całość otoczono bastionami służącymi do obrony (ręce i nogi całego założenia).

Także w okresach późniejszych starano się zagospodarować przestrzeń zamieszkania ludzi w sposób ściśle określony, stosując przyjęte z góry zasady i założenia. Dotyczy to okresów, w dziejach rozwoju myśli urbanistycznej, kiedy kształtowano krajobraz według ściśle określonych reguł, a więc krajobraz komponowany. Wprawdzie związane jest to przede wszystkim z zespołami rezydencjalnymi, ale niekiedy obejmuje także tereny sąsiadujące, w tym przyległą miejscowość. Przykładem takiego całościowego rozwiązania urbanistyczno-ruralistycznego może być dzisiejsza wieś Brody, położona w gminie Brody, w województwie lubuskim. Głównym elementem kompozycji całego założenia jest potężna bryła barokowego pałacu, który wzniósł pod koniec XVII wieku Hrabia Ulrich Hipparch von Promnitz. Brody stają się sławne w momencie, kiedy ich właścicielem zostaje hrabia Heinrich von Brühl, pierwszy minister na dworze Augusta III Mocnego, króla Polski. W latach 1740–1749

architekt królewski Johann Christoph Knöffel przebudowuje kompleksowo całe założenie obejmujące sam pałac oraz jego bliższe i dalsze otoczenie.

Główna oś kompozycyjna została wyznaczona w kierunku wschód-zachód, a zasadniczym jej elementem staje się trzykondygnacyjna bryła pałacu, przykryta potężnym mansardowym dachem, w którym umieszczono rzędy lukarn o łuku eliptycznym. Od strony głównego dziedzińca do pałacu prowadzą monumentalne schody zwieńczone dwoma postumentami, na których stoją po dwie pary gigantów podtrzymujących balkon pierwszego piętra. W kierunku wschodnim, od głównego dziedzińca, otwiera się olbrzymi podjazd zamknięty z dwóch stron oficynami, tzw. Domami Kawalerów, w których dawniej mieściły się pokoje gościnne. Podjazd od strony dzisiejszej wsi (wcześniej miasteczka) zamknięty zostaje półkoliście wybrzuszonym ogrodzeniem, środek którego zajmuje główna brama wjazdowa, filary której wieńczą alegoryczne rzeźby. Idąc dalej na wschód, przechodzimy wzdłuż szerokiej ulicy znajdującej się na głównej osi założenia, zamkniętej dawniej fontanną, za którą pozostawiono otwarcie widokowe na otaczający płaski krajobraz. Prostopadle do głównej osi wschód-zachód zaprojektowano drugą ulicę w kierunku północ-południe, którą od południa zamyka brama miejska, tzw. Brama Zasięcka, a od północy łączy się z drogą wojewódzką nr 289 (ryc. 1).

Fig. 1. The main junction in Brody (photo by Z. Kuriata)

Ryc. 1. Skrzyżowanie ulic w Brodach, z widokiem na pałac (fot. Z. Kuriata)

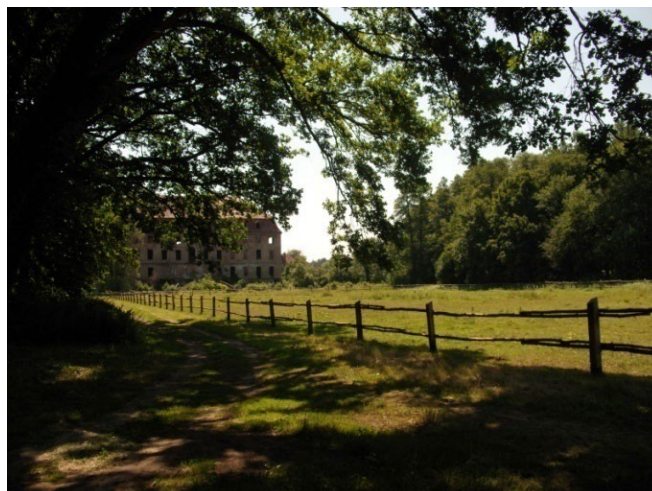

Fig. 2. Brody. Site of the former French garden (photo by Z. Kuriata)

Ryc. 2. Brody. Miejsce dawnego ogrodu w stylu francuskim (fot. Z. Kuriata)

architect, entirely rebuilt the whole complex including the palace itself as well as its surrounding areas.

The main compositional axis runs east-west with the palace forming its principal element. The palace's massive mansard roof features rows of oval dormer windows. From the palace's main yard the interior of the building is accessed by monumental steps supported by two bases upon which stand two pairs of giants supporting the balcony on the first floor. Heading eastwards from the main yard there is a huge drive enclosed at both sides by two manor outbuildings, the so-called Cavaliers' Homes, where spare rooms for guests used to be located. The drive from today's village (a town formerly) is semi-cir-

cularly enclosed with a curved fence and the centrally located main gate is ornamented with allegoric sculptures. Moving further eastwards we walk along a wide road, incorporated into the main axis of the complex, formerly terminated by a fountain behind which an open view had been left onto the surrounding flat landscape. Perpendicular to the main east-west axis runs a second street, terminated from the south by the city gate, the so-called Abatis Gate, and from the north connected to the provincial road No. 289 (Fig. 1).

The western elevation of the palace has an adjacent terrace overlooking what was formerly a French garden extending westwards. The garden itself used to rank as one of

the most interesting ones of its times (Fig. 2). Still today the monumentality of this whole complex as well as its individual constituents, despite their present run-down condition, evoke great admiration and respect for their creators, building up, at the same time, the amazing atmosphere of this site³.

What deserves particular attention is the fact that not only were towns or residential complexes built in compliance with generally adopted criteria but also rural built-up areas were characterized by strictly defined development and spatial management criteria, depending on the period they were created in as well as according to local conditions. What is characteristic of rural urban-

Od strony zachodniej do głównej, trzynastoosiowej elewacji pałacu przylega duży taras. Z tarasu tego był wgląd na ogród francuski rozciągający się w kierunku zachodnim, który uchodził za jeden z najciekawszych w tamtych czasach (ryc. 2). Monumentalność całego założenia, jak i poszczególnych jego fragmentów, jeszcze dziś, mimo dużego zaniedbania samego pałacu jak i jego otoczenia, budzą ogromny podziw i szacunek dla ich twórców, budując jednocześnie niesamowitą atmosferę tego miejsca³.

Należy zwrócić uwagę także na fakt, że nie tylko miasta czy założenia rezydencjonalne były budowane według z góry przyjętych kryteriów, ale także obszary zabudowy wiejskiej cechuje ściśle określony sposób zagospodarowania, w zależności od okresu ich powstawania, a także od występujących na danym obszarze warunków lokalnych. Specyfiką terenów zurbanizowanych wsi jest ich niewielka skala w stosunku do otaczającej je otwartej przestrzeni [Niedźwiecka-Filipiak, Kuriata 2010]. Zdaniem Wieczorkiewicza [1995, s. 67] krajobraz wiejski w swoim podstawowym wyrazie ukształtowany jest przez przyrodę, przy niedużej ingerencji człowieka. Przy czym każdy obszar charakteryzuje się określonymi naturalnymi cechami przestrzeni, a pewne kombinacje tych cech predysponują go do właśnie takiego a nie innego wykorzystania. Podstawowym czynnikiem sprawczym kształtowania

przestrzeni wsi było rolnictwo, a istotę rolnictwa stanowi wykorzystanie ziemi jako podstawy produkcji tak roślinnej, jak i zwierzęcej. Z rolniczymi funkcjami wytwórczymi wiążą się ściśle styl i charakter życia wiejskiego. Zawód rolnika to bezpośredni kontakt z przyrodą, a zwłaszcza z ziemią [Chowaniec 1986, s. 138–139]. To bezwzględne podporządkowanie zakresu prac codziennych w zagrodzie mijającym porom roku miało bezpośredni wpływ na sposób zagospodarowania przestrzeni, w której wieś funkcjonowała. Dotyczyło to zarówno rozplanowania budynków w obrębie gospodarstwa rolnego, zagospodarowania całej strefy zurbanizowanej wsi, jak i otaczającego krajobrazu otwartego, z jego podziałem na poszczególne pola uprawne, przejrzystą, a zarazem bardzo oszczędną siecią dróg gospodarczych czy całym systemem ciągów zieleni śródpolnej. W każdym działaniu mieszkańców wsi dawał się zauważyć wielki szacunek do otaczającego ich świata przyrody, z którą tak nierozzerwalnie byli związani, szacunek do drugiego człowieka oraz pamięć o tych, którzy odeszli i ich pozostawionym dorobku [Kuriata, Niedźwiecka-Filipiak 2012, s. 5]. Zmiany jakie zachodziły w przestrzeni wsi, związane z postępującym rozwojem cywilizacyjnym czy też technologicznym, wynikającym z wprowadzania nowych sposobów produkcji polowej bądź w budynku inwentarskim, następowały powoli. Każde działa-

nie w przestrzeni zachodziło w taki sposób, aby jej nie burzyć, niemal organicznie wpisując się w istniejącą tkankę ruralistyczną.

Patrząc dzisiaj na wieś, na bardzo szybko zmiany jakie w niej zachodzą, tak w zabudowie jak i sposobie zagospodarowania otaczającego ją obszaru, spowodowane postępującą restrukturyzacją rolnictwa, należy zadać sobie pytanie – czy nowa wieś to właśnie ten specyficzny fragment przestrzeni charakteryzujący się określoną zabudową o niepowtarzalnym klimacie, czy może fragment miasta przeniesiony na tereny wiejskie? Nagła moda na mieszkanie na wsi powoduje rozprzestrzenianie się chaotycznej zabudowy, utratę tożsamości miejsca, a przede wszystkim burzy jej dotychczasową strukturę przestrzenną.

Właściwe podejście do rozwiązań proponowanych przez władze lokalne, w formie planów miejscowych, oraz nasza świadomość wagi odpowiedniego kształtowania otoczenia daje podstawę do tego, aby prawidłowo wykorzystać daną nam przestrzeń. Musimy zwracać większą uwagę na to, co zastaliśmy, oraz konieczność zachowania równowagi pomiędzy przyrodą a tym wszystkim, co do tego świata przyrody wnosi człowiek. Daje to gwarancję tego, że na wybór naszego miejsca na ziemi nie będą wpływały aktualnie panujące mody, czy trendy, a jedynie wartość przestrzeni, którą wybierzemy i będziemy chcieli ją oswoić, z pełną

ized areas is their small scale in relation to the surrounding open space [Niedźwiecka-Filipiak, Kuriata 2010, pp. 19–21]. According to Wieczorkiewicz, rural landscape is fundamentally affected by nature with little human interference [Wieczorkiewicz 1995, p. 67]. Every area, in addition, is characterized by its specific natural spatial features and certain combinations of these features predispose this area for a given exploitation type. The basic causative factor in the management of rural areas has been agriculture with exploitation of land underlying both plant and animal production. The rural way of life has always been associated with this agricultural productive function. The job of a farmer involves direct contact with nature and with land in particular [Chowaniec 1986, pp. 138–139]. The absolute subordination of the scope of everyday farm work to the passing seasons had a direct effect on the management of the rural space a particular village functioned in. It concerned both the layout of buildings within a farm, management of the whole urbanized zone of the village as well as the surrounding open space divided into separate cultivation plots, a sparse but clear network of farm roads or whole stretches of greenery in between the fields. All the activities on the part of the local inhabitants showed great respect for the surrounding natural environment, respect for other people and for those who had passed away and their legacy [Kuriata, Niedźwiecka-Filipiak

2012, p. 5]. The changes associated with civilization or technological progress resulting in the introduction of new agricultural production methods occurred slowly. Every alteration within the village area took place in such a way so as not to disrupt its character, and was almost organically incorporated into the existing rural tissue.

Looking at the countryside today, at its changes, ongoing both in its built-up areas as well as in the way the village's surrounding space is managed, which is largely affected by agricultural restructuring policies, a question needs to be asked – is the newly emerged village just this fragment of space characterized by specially defined building practices or is it perhaps part of the city transferred into the rural areas? The recent fashion of moving to the countryside gives rise to the increasingly spreading chaotic sprawl, loss of identity of place, and above all disrupts the hitherto existing rural spatial structure.

A proper approach to the solutions proposed by local governments, in the form of local development plans, and the awareness of the significance of appropriate land management underlie proper exploitation of the environment we live in. We need to pay more attention to what has been handed down to us and the necessity to maintain balance between nature and all that has been brought into the world by man. Such an approach will ensure that the choice of our home will not be affected by

current fashions or prevailing trends but will result from our awareness of the value of the space we choose and will want to adapt to our needs.

The area and method of study

In spring 2014 a letter of intent was signed between the University of Environmental and Life Sciences in Wrocław and the Municipal Office in Byczyna. The subject of this agreement was to "specify the principles of collaboration between the Parties, particularly in the area of architecture and landscape, exchange of experience between academic research circles and local government administration as well as running joint ventures which lie within the interest of both Parties"⁴. The underlying participation of the Institute of Landscape Architecture of the University of Environmental and Life Sciences in Wrocław would encompass conceptual, project and study work concerning cultural landscape management of the selected areas in the municipality of Byczyna.

At that time the local authorities were commencing works on the local development plan of the village of Polanwice situated in the vicinity of Byczyna. Hence an idea was conceived to carry out a study that would distinguish and specify the resources of the village's cultural heritage. Within the framework of the agreement signed in August 2014

świadomością i odpowiedzialnością za jej jakość.

Metoda i obszar badań

Wiosną 2014 roku pomiędzy Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu a Urzędem Miejskim w Byczynie została podpisana umowa intencyjna. Przedmiotem tego porozumienia było „określenie zasad wzajemnej współpracy Stron, a w szczególności w obszarze architektury i krajobrazu, wymiany doświadczeń pomiędzy sferą nauki a administracji samorządowej oraz prowadzenia wspólnych przedsięwzięć znajdujących się w obszarze zainteresowań Stron”⁴. Podstawą wszelkich działań miał być udział Instytutu Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu w pracach koncepcyjnych, projektowych oraz opracowaniach z zakresu kształtowania krajobrazu kulturowego wybranych obszarów gminy Byczyna.

W tym czasie gmina przystąpiła do opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Polanowice, znajdującej się nieopodal Byczyny. Stąd zrodził się pomysł, aby dla tej miejscowości wykonać opracowanie dotyczące rozpoznania zasobów kulturowych wsi. W ramach tej umowy, która została podpisana w sierpniu 2014 roku, było opracowanie „Projekt rewitalizacji – studia i analizy do miej-

scowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Polanowice, gm. Byczyna”⁵. Plan tego opracowania obejmował w szczególności: wykonanie rozpoznania historycznego, cech i elementów zagospodarowania przestrzennego, analizę struktury własności i funkcji, analizę funkcjonalno-przestrzenną, gospodarczą, infrastrukturę społeczną i techniczną oraz wnioski z przeprowadzonych badań.

Podstawą wszelkich działań w takich przypadkach jest przeprowadzenie dokładnej inwentaryzacji urbanistycznej obszaru opracowania, to jest terenów zurbanizowanych wsi, jak i jej bezpośredniego otoczenia, zamykającego się w obrębie miejscowości, co latem 2014 roku zostało wykonane.

Zebrane w trakcie prac terenowych materiały oraz analiza opracowań planistycznych, związanych z Polanowicami i całą gminą, pozwoliły na uzyskanie odpowiedzi na postawione w zleceniu zadania oraz pokazały jakie wartości kulturowe posiada wieś.

Okazało się, że wieś jest bardzo ciekawa pod względem układu ruralistycznego, gdzie w części Polanowic występuje ulicówka, w części północnej od głównego skrzyżowania i wieś placowa typu owalnica na południe od niego⁶. Zabudowa wsi, w przeważającej jej części, jest zwarta, o regularnym układzie siedlisk. Cechą charakterystyczną zabudowy jest występowanie dużej ilości budynków licowanych

cegłą w kolorze czerwonym, co decyduje o indywidualnym charakterze miejscowości. Jeżeli do tego dodamy obiekty budowlane, które powstały w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku, reprezentujące cechy stylistyczne odpowiadające stylowi modernizmu w architekturze, uzyskujemy przestrzeń, która sama w sobie jest wielką wartością. Kwestia jedynie właściwego jej zagospodarowania i wyeksponowania tego, co stanowi o niepowtarzalności miejsca.

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na potencjał dziedzictwa kulturowego jaki posiada prezentowana miejscowość, jego różnorodność a jednocześnie możliwość wykorzystania do promocji tak wsi, jak i gminy. Prawidłowo przeprowadzone prace rewitalizacyjne zasobów kulturowych Polanowic mogą przyczynić się do powstania nowych miejsc pracy, a przede wszystkim zachowania tego, co jest wartością ponadlokalną i ponadczasową – zespołu obiektów reprezentujących architekturę modernizmu pierwszej połowy XX wieku, występujących w obszarze wsi.

a project was planned: "Revitalization Project – Studies and Analyses for the Local Development Plan of the Village of Polanowice, Byczyna Municipality"⁵. The project primarily included: historical study, recognition of the area's spatial development features and elements, analysis of ownership structure and function, functional-spatial and economic analysis, the analysis of social and technical infrastructure, and research conclusions.

What forms the basis of all the activities involved in the project is performing a full urban inventory of the study area, which comprises urbanized areas as well as its closest surroundings which was done in summer 2014.

The materials collected in the course of field research and the analysis of the planning documents regarding Polanowice and the whole municipality provided answers and solutions to the tasks which had been assigned and showed the cultural values the village itself possesses.

The village turned out to be very interesting in terms of its rural layout, being a linear settlement in its northern part above the main junction, and a ring-shaped one with a central square south of the junction⁶. The built-up area in the village is predominantly compact of a regular layout of dwellings. What is typical here is a greater number of buildings veneered with red brick, which contributes to the individual character of the village. With the

addition of houses built in the 20's and 30's last century, representing features corresponding to modernist architecture, there emerges an area which is of great value in itself. The only issue which remains to be solved is the question of its proper development and management as well as the exposition of what accounts for the uniqueness of this place.

The main aim of this study is to emphasize the potential of the cultural heritage that the village under study possesses, its diversity, as well as to indicate promotion possibilities for the village and municipality. Properly conducted revitalization of the cultural resources in Polanowice can contribute to the creation of new jobs and above all ensure the maintenance of what accounts for the superlocal and universal value of the place – the complex of buildings representative of the modernist architecture from the first half of the 20th century.

Modernism in architecture in the first half of 20th century

The end of the 19th and beginning of 20th centuries was a time of intensive architectural exploration. The art and architecture of this period are characterized by their pursuit of determining new forms of expression as a reaction to the commonly predominating historicism and eclecticism [Szolginia 1991, p. 356] at the end

of 19th century. The notion of cultural crisis and the crisis of middle-class morality as well as the loss of faith in the existing system of values brings about the liberation of art from its hitherto existing patterns, declaration of its authenticity and integrity and its constitution of value by itself. What became noticeable was the search for new forms of artistic expression, creation of new ways or possibilities for sensual or emotional experience. In the initial stage it is expressed by the creation of a vivid contemporary style called Art Nouveau which is characterized by free composition of shapes, refined ornamentation, fondness for asymmetry and styling. In the course of time it is all subject to change and the beginning of 20th century already witnesses activities oriented towards the search for simplicity and aimed at functionality⁷.

Functionalism fully developed after the First World War thanks to such European architects as W. Gropius, L. Mies van der Rohe or Le Corbusier, and in Poland B. and S. Brukalski, B. Lachert or J. Szanajca [Szolginia 1991, p. 108].

The new architectural trend started to develop on a large scale at the beginning of the 20's, after the stagnation period caused by the war. The architecture of this period has a new style created by courageous and decisive architects, people of extraordinary imagination and ingenuity. What was now created, especially in urban areas, fulfilled the social and technical conditions and the needs of

Modernizm w architekturze pierwszej połowy XX wieku

Koniec XIX wieku i początek XX to okres intensywnych poszukiwań w zakresie architektury powstających obiektów budowlanych o różnym charakterze i funkcji. W kulturze artystycznej, w tym również w architekturze, dążono do określenia nowych form stylowych i odrodzenia sztuki jako reakcji na powszechnie panujący pod koniec XIX wieku historyzm i eklektyzm [Szolginia 1991, s. 365]. To poczucie kryzysu kultury i moralności mieszczańskiej, a także utrata wiary w istniejące systemy wartości, rodzą w pierwszym okresie wyzwolenie się sztuki z dotychczasowych schematów, uznanie jej za autentyczną, niezagrożoną wartość. Powszechnym stało się poszukiwanie nowych możliwości artystycznego wyrazu, kreowanie irracjonalnego świata doświadczeń zmysłowych czy uczuciowych. W początkowej fazie wyraża się to stworzeniem żywego współczesnego stylu, zwanym secesją, charakteryzującym się swobodną kompozycją kształtów, wyrafinowaną ornamentyką, upodobaniem do asymetrii i stylizacji. Z czasem to wszystko ulega zmianie i początek XX wieku to już poszukiwania idące w kierunku prostoty i dążenie do funkcjonalności⁷.

Funkcjonalizm rozwinął się najpełniej po I wojnie światowej za sprawą takich architektów europejskich jak W. Gropius, L. Miesa van der Rohe oraz Le Corbusier, a w Polsce B. i S. Brukalscy, B. Lachert czy J. Szanajca [Szolginia 1991, s. 108].

Nowy kierunek w architekturze zaczyna rozwijać się na wielką skalę z początkiem lat 20., po okresie stagnacji spowodowanym działaniami wojennymi. Architektura w tym momencie dysponuje nowym stylem; stworzyli go zdecydowani i odważni architekci, ludzie o nieprzeciętnej fantazji i pomysłowości. To, co powstaje, szczególnie w przestrzeni miast, odpowiada socjalnym i technicznym warunkom nadchodzącego stulecia. Rezygnuje się z wszelkich przejawów rękodziela, zwalczą przejawy czysto dekoracyjnej architektury fasadowej, co odpowiada potrzebom anonimowej publiczności. Powstające obiekty powielają proste formy, redukując gzymsy i inne plastyczne ozdoby do koniecznego minimum na rzecz gładkich nieprzerwanych płaszczyzn. Nieodłącznym elementem nowego budownictwa są też nowe materiały budowlane takie jak stal, szkło czy żelbet. Należy jednak dodać, że w pracowniach znanych architektów oprócz śmiałych projektów powstaje wyważona i ściśle rzeczowa architektura domów mieszkalnych bądź obiektów użyteczności publicznej, w których poza nowymi technologiami jest miejsce dla materiałów naturalnych, zwykłego tynku czy elementów wykonanych z nie-

tynkowanej cegły [Pevsner 1980, s. 282–286].

Należy zauważyć, że ten rodzaj architektury zdobywa szczególnie szerokie poparcie w Niemczech. Nie omija to także Śląska i Wrocławia, który do 1945 roku należy do państwa niemieckiego⁸. Na początku XX wieku, za sprawą architekta Hansa Poelziga, który zamieszkał we Wrocławiu, a także Maksa Berga, ich współpracowników i uczniów dochodzi do powstania i ukształtowania się wrocławskiej szkoły architektury modernistycznej. Ośrodek ten jest na tyle twórczy i mocny w swych działaniach, że zostaje zauważony w Europie i utwierdza się jego wysoka europejska ranga. Królewska Szkoła Sztuki, podniesiona w roku 1911 do rangi Akademii, staje się miejscem nowych i ważnych idei w zakresie rzemiosła artystycznego oraz architektury. Tak we Wrocławiu jak i na obszarze Śląska, oprócz wcześniej wymienionych, działają inni znani architekci i projektanci tacy jak: Ernst May, Hermann Dernburg, Adolf Rading, Erich Mendelsohn, Bruno Taut, Theo Effenberg czy Paul Schmitthenner [Ilkosz, Strörkuhl 1997, s. 100, 125, 131]. Skutkuje to tym, że wielu miejscach, jeszcze dzisiaj, możemy spotkać zachowane w dobrym stanie budynki o różnych funkcjach, nawiązujące w swoim wyglądzie do architektury doby modernizmu. Przykładem tego może być zespół obiektów budowlanych znajdujący się w centrum wsi Polanowice, gmina Bieczyna, województwo opolskie.

the new century. All forms of handi-craft became abandoned along with façade ornamentation, which met the needs of the anonymous public. The architectural constructions created were of simple form with reduced cornices, moldings and other forms of ornamentation to the absolute necessary minimum in favor of smooth unbroken planes. An integral element of the new constructions were new building materials such as steel, glass or reinforced concrete. It needs to be mentioned, however, that apart from the many bold and courageous design projects famous architects of the times also authored a range of useful and functional designs such as residential buildings or public utility constructions, where new innovative technologies co-mingle with natural building materials, plain plaster, or units made of bare brick [Pevsner 1980, pp. 282–286].

This kind of architecture gained particularly wide popularity and support in Germany. By the same token, it became popular in Silesia and Wrocław, which until 1945 formed part of the German country⁸. In the beginning of the 20th century thanks to such famous architects as Hans Poelzig and Max Berg, their collaborators and apprentices, the Wrocław school of modernist architecture was formed. The newly emerged architectural centre was so active, creative and strong that it quickly became acclaimed and highly-ranked in European circles. The Royal School of Art, raised in 1911 to the rank of Academy

became the birthplace for important ideas and trends within the area of artistic craftsmanship and architecture. Wrocław as well as the region of Silesia was also the work place of such well-known architects as Ernst May, Hermann Dernburg, Adolf Rading, Erich Mendelsohn, Bruno Taut, Theo Effenberg or Paul Schmitthenner [Ilkosz, Strörktuhl 1997, pp. 100, 125, 131] which results in the fact that still today in many places we can come across well preserved buildings of diverse functions referring in their appearance to modernist times. An example of this may be the complexes of buildings located in the village of Polanowice in the municipality of Byczyna, Opolskie Province.

The modernist complex of buildings in Polanowice

The village of Polanowice lies within two kilometres south-west of Byczyna. Its first medieval written records date back to 1220. The name of the village – Polanowice, derives from the old Polish name Polan – Polanin [Biliński 1995, p. 53]. In later periods, depending on who ruled the area, the name was subject to changes. In documents from 1651–1652 the village name was Polanowitz, and in 1783 it is referred to as Polanowiz. In the second half of the 20th century (1864) the village was called Polanowitz or Polanowice. It is as late as

in 1936, during the period of drastic changes in the nomenclature in the Lower Silesian region introduced by the German authorities when the name Kornfelde begins to be used. History repeats itself and since the political changes of 1945 the historic name of the village Polanowice has been reintroduced.

The spatial layout of the historic part of the village, which lies north of the junction, is linear, and south of the junction it is a ring-shaped village with a central square⁹. The landmark, which also indicates the centre of the village, is the junction of two district roads, road 13010 running east – west and connecting Byczyna with Proślca and the main village road running north – south.

The village's built-up area is predominantly compact of a regular layout of buildings with the exception of its northern part, where there is a pond with small fragments of wood, which to a minor extent disrupts the pattern and regularity of the site. There is also a second pond in the southern part of the village occupying part of the village green.

What is characteristic of Polanowice is a great number of buildings veneered with red brick. This mostly refers to residential buildings but there are also utility ones among them. The richness of architectural detail in the form of cornices, eaves, rims of door and window openings is also noteworthy. They account for 30% of the total number of the buildings and are substantially indicative

Zespół zabudowy modernistycznej w Polanowicach

Wieś Polanowice położona jest w odległości dwóch kilometrów od miasta Byczyny, na południowy zachód od niego. Jest to miejscowość o rodowodzie średniowiecznym, o której pierwsze wzmianki pisane pod nazwą Polanowicz pochodzą z roku 1220. Nazwa ta wywodzi się od staropolskiego imienia Polan – Polanin⁹. W okresie późniejszym, w zależności od tego, kto sprawował władzę nad tym terenem, zmieniają się zapisy dotyczące wsi. W dokumentach z lat 1651–1652 funkcjonuje zapis Polanowitz, a w roku 1783 wymienia się ją jako Polanowiz. W drugiej połowie XIX wieku (rok 1864) posługiwano się nazwami Polanowitz bądź Polanowice. Dopiero w roku 1936, w okresie drastycznych zmian nazewnictwa na terenie Śląska, prowadzonych przez państwo niemieckie, pojawia się nazwa Kornfelde. Historia zatacza koło i od roku 1945, po zmianach ustrojowych jakie miały miejsce na tym obszarze, powraca historyczna nazwa tej wsi – Polanowice.

Układ przestrzenny historycznej części Polanowic to ulicówka, na północ od skrzyżowania dróg, przebiegających przez miejscowość, i wieś placowa, typu owalnica, na południe od niego¹⁰. Punktem charakterystycznym, wyznaczającym

centrum wsi, jest skrzyżowanie dróg powiatowych, drogi 1310 O biegnącej ze wschodu na zachód i łączącej miasto Byczyna z Proślicami oraz głównej ulicy wiejskiej o układzie północ-południe.

Zabudowa wsi w przeważającej części jest zwarta, o regularnym układzie siedlisk, z wyjątkiem części północnej miejscowości, gdzie występuje staw z małym fragmentem zieleni leśnej, co w niewielkim stopniu rozbija tę regularność i zwartość zabudowy. Drugi staw znajduje się w części południowej miejscowości i zajmuje fragment nawsia, które w tej przestrzeni dominuje.

Cechą charakterystyczną Polanowic jest występowanie dużej liczby budynków licowanych czerwoną cegłą. Dotyczy to przede wszystkim budynków mieszkalnych, ale są wśród nich także budynki gospodarcze. Na uwagę zasługuje bogactwo detalu architektonicznego jaki spotyka się w tych obiektach budowlanych, w postaci gzymsów międzykondygnacyjnych, okapowych i szczytowych, obramowań otworów drzwiowych i okiennych lub innych elementów dekoracyjnych pojawiających się w elewacjach budynków. Stanowią one 30% wszystkich budynków znajdujących się we wsi i decydują, w sposób znaczący, o indywidualnym charakterze i pozytywnym odbiorze całej miejscowości. Układ przestrzenny wsi jest średniowieczny, natomiast zabudowa, w przeważającej części zachowana do dzisiaj, pochodzi z drugiej połowy

wieku XIX i przełomu wieku XIX i XX. Zmiany zabudowy z drewnianej na murowaną podyktowane były częstymi pożarami jakie w ciągu wieków trawiły wieś, a także regulacjami prawnymi państwa pruskiego¹¹.

To, co Polanowice wyróżnia spośród innych miejscowości, to występowanie na jej terenie obiektów budowlanych, które powstały na początku XX wieku i poprzez nawiązanie, w mniejszym lub większym stopniu, do architektury modernizmu stanowią o wyjątkowości tego miejsca. Są to obiekty zarówno sakralne, jak i świeckie, o różnej wartości artystycznej, mające cechy nowego stylu architektonicznego. Styl ten dominował w tamtym okresie przede wszystkim w budownictwie miejskim. Tutaj mamy do czynienia z pewnym ewenementem w skali wsi, w zakresie układu ruralistycznego, w obszar którego wpisano obiekty o nowym wyrazie, zgodnie z duchem czasu, ale w nawiązaniu do budynków już istniejących. W większości przypadków ich wyróżnikiem jest cegła, jak w budynkach starych licowanych czerwoną cegłą, lub kolorystyka elewacji odwołująca się do naturalnego koloru cegły, w przypadku ścian tynkowanych.

Należy nadmienić, że wszystkie te obiekty grupują się w pobliżu centrum wsi, wyznaczone przez skrzyżowanie dróg przebiegających przez miejscowość. Jest to o tyle interesujące, że obok historycznie ukształtowanej zabudowy, z końca XIX wieku, charakteryzującej się

of the individual character of the place, contributing, at the same time, to the positive impression the village makes. The spatial layout of the village is of a medieval type but the majority of the building component preserved till today dates back to the mid 19th century and the turn of the 19 and 20th centuries. The changes in the construction type from wood to masonry were due to the frequent fires that, over the centuries, ravaged through the village as well as owing to the legal regulations imposed by Prussian law¹⁰.

What distinguishes Polanowice from other villages is the presence of buildings dating back to the beginning of the 20th century, which, through their reference to modernist architecture contribute to the exceptionality of this place. These being both of religious and lay character and possessing different artistic values present a new architectural style. In the same period, this style was a dominating one in urban architecture. On the example of Polanowice we can witness an unusual phenomenon on a rural scale, where in the existing spatial layout of the village there had been inscribed new structures of new architectural expression but with reference to the hitherto existing ones. In most cases their distinguishing element is brick or in the case of plastered house walls the color of their elevation referring to the natural brick color.

What also needs to be mentioned is that all of these architectural

objects are grouped around the village centre, which is at the junction of the two village roads. It is of particular interest owing to the fact that in the vicinity of the historically shaped built-up area from the end of the 19th century, characterized by a uniform architectural style, there are also new buildings of different artistic expression which become perfectly and harmoniously inscribed in the hitherto existing architectural space.

The church

The current church in Polanowice was put into use in 1913. It was built on the site of an older church of wooden construction. It is currently the church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary and in 2009 it was enlisted in the register of historical monuments of Opole province as an immobile historical object together with the stone wall and the area within¹¹. The church was built in neo-Gothic style, with a very simple shape and a minimal amount of decorative elements (Fig. 3). It is an object aligned with the sides of the world, where the altar is located on the east side of the building and the main entrance from the west. The church was built on a rectangular plan, without a separate apse, with a square tower located on the west side of the building that partly intersects it and partly exceeds outside the gable wall. The building was covered with a steep, triple-tapered roof, where the third

slope of the roof on the eastern side is directly above the main altar. The three-storey tower was crowned with a hipped roof in the shape of a very elongated pyramid. Apart from the main entrance, there are side entrances facing south and north, located on the west side in the longitudinal walls of the church. They all lead to the vestibule situated in the ground floor of the church tower, and from there to the nave with six windows, three on each side.

Generally, the church architecture has a neo-Gothic character, but the epoch when it was built, in the years 1912–1913, leaves its own noticeable marks. One can see the impact of new trends that appear at the beginning of the twentieth century in the newly built objects. The object's architect approaches the quantity and quality of architectural detail in a very meagre way. Here, there is no wealth of facade ornamentation that usually can be observed in objects built in the late nineteenth century. The simple solid body of the church is veneered with red brick and dismembered with few arc-shaped windows, doors, a row of small arc-shaped windows and plastered panels in fascia section that altogether create a certain rhythm of the longitudinal walls. The tower seems a little more decorative. To emphasize its slenderness to the brick walls were added white plastered panels that end in fascia section with rows of narrow, vaulted windows. The external walls of the church have no decorative,

jednolitą stylistyką architektoniczną, powstają obiekty o odmiennym wyrazie artystycznym, które w tę przestrzeń doskonale się wpisują. Oprócz bryły nowego kościoła, dominanty kompozycyjnej w panoramie wsi, pozostałe obiekty doskonale i harmonijnie komponują się z istniejącą zabudową i otoczeniem.

Kościół

Dzisiejszy kościół w Polanowicach został oddany do użytku w roku 1913. Został on wybudowany w miejscu starszego kościoła o konstrukcji drewnianej. Obecnie jest to kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i został wpisany w roku 2009

do rejestru zabytków województwa opolskiego jako obiekt zabytkowy nieruchomy wraz z kamiennym murem i terenem w obrębie ogrodzenia¹². Kościół został wybudowany w stylu neogotyckim, o bardzo prostej bryle i z minimalną ilością elementów dekoracyjnych (ryc. 3). Jest to obiekt orientowany względem stron świata, gdzie ołtarz znajduje się od strony wschodniej budynku, a wejście główne od zachodu. Bryła kościoła została wybudowana na rzucie prostokąta, bez wydzielonej absydy, z kwadratową wieżą, usytuowaną od strony zachodniej budynku, wcinającą się częściowo w niego, częściowo wysuniętą poza ścianę szczytową. Budynek został przykryty dachem stromym, trójspadowym, gdzie trzecia połąć dachu, usytuowana od strony wschodniej, znajduje się bezpośrednio nad miejscem ustawienia ołtarza głównego. Trzykondygnacyjna wieża przykryta została dachem czterospadowym w formie bardzo wydłużonego ostrosłupa. Oprócz wejścia głównego od strony zachodniej, w ścianach podłużnych kościoła, od strony południowej i północnej zostały zlokalizowane wejścia boczne. Wszystkie one prowadzą do kruchty, usytuowanej w przyziemiu wieży kościelnej, a stamtąd do nawy głównej, oświetlonej sześcioma oknami, po trzy z każdej strony.

Ogólnie architektura kościoła jest neogotycka, ale jego budowa w latach 1912–1913 powoduje, że

Fig. 3. Polanowice. View of church from the south (photo by Z. Kuriata)

Ryc. 3. Polanowice. Widok kościoła od strony południowej (fot. Z. Kuriata)

Fig. 4. Polanowice. Pre-funeral Home viewed from the main entrance (photo by Z. Kuriata)

Ryc. 4. Polanowice. Dom przedpogrzebowy od strony głównego wejścia (fot. Z. Kuriata)

horizontal elements such as cornices, which makes us perceive the entire structure as very meagre, slightly modernist and similar to new trends in architecture.

Pre-funeral home

The pre-funeral home is an object located in the immediate vicinity of the church. It was enlisted as number 17 in the municipal register of immobile historical monuments. It is a building stylistically related to the discussed church and identically positioned in relation to the sides of the world. It has a similar form as well; built on the rectangular plan with a not too tall, square tower located on the west side (Fig. 4). Some part of the tower cuts into the basic solid of the building, while the other part of it was put forward, creating a breaking in the gable wall. This is where the main, sizably expanded entrance to the facility was located. The main body of the building was covered with a steep, double tapered gable roof, while the tower had a shingle hip roof, also called tiered roof.

The building is brick and all the walls are veneered with red brick. In the longitudinal walls, on both sides, there are three windows for each, topped with a tapering arch. The only ornamentation here are the rows of narrow, white panels placed under the roof of the tower walls. By using the method of laying bricks in faults in the lintels of these panels, an effect

of ogival topping was obtained, and thus was achieved the similarity in the shape of ground floor windows in this building and in the church nearby.

The most important decorative element in this building is the entrance. Bearing in mind the function it has, the transition from one reality to another in relation to faith, the project designer wanted to emphasize strongly the entrance (exit) zone. He achieved it through the significant enlargement of the gable wall, and first and foremost, through the enlargement of the lintel of the entrance door. For this purpose, on both sides of the door two square columns that were two bricks thick were introduced. The columns were baseless and very simple in their expression, and what makes them unique is the powerful, upward extending heads.

They are tall at nine bricks (laid flat) and so designed that the first two layers are made of bricks protruded by one-quarter in relation to the previous layer, while the next five layers are the combination of protrusions and faults. It gives the effect of an extraordinary plasticity of the layers of the column's head and the illusion of ascension of the whole structure. The summit is closed by another two layers of bricks aligned in one plane. And the whole structure serves to heave the lintel above the main entrance, where the successive layers of bricks are more and more extended one after another in the same pattern. The alignment of these bricks is closely integrated with the alignment of

bricks in the heads of columns, which after all gives a very interesting visual and emotional effect, especially noticeable when leaving the chapel. While leaving the building we have the impression of the space opening up to the sky, becoming brighter and we may feel encouraged to wander somewhere ahead. A similar solution for the lintels, as well as some of the cornices, is applied in places like, for example, the post office in Wrocław, designed by Lothar Neumann¹².

The palace

In the immediate vicinity of the main junction in Polanowice on one side, and the church on the other, there is a palace surrounded by a small park. The village manor here had been functioning since the oldest times. In the sixteenth century it belonged to the von Spiegel family, later (in second half of the eighteenth and nineteenth century) the owners were de Reidbadens, Pollegrinins and von Rittbergs. At that particular time, in 1872, Karl von Rittberg took up the construction work of a new palace in the neoclassical style, easily recognized by the architectural details of its garden facade. The building is located on the north-south axis, erected on a rectangular plan (the main solid of the palace), and topped by a tall, hipped roof. From the south, at the level of the first floor, there is a large terrace built on the plan of half of a slightly flattened ellipse,

zauważa się już inne podejście do jej formy i sposobu wykonania. Widać tutaj wpływ nowych tendencji jakie pojawiają się na początku XX wieku w powstających obiektach. Architekt w sposób bardzo oszczędny podchodzi do ilości i jakości detalu architektonicznego. Nie spotkamy tutaj tego bogactwa zdobnictwa elewacji jakie występuje w obiektach powstałych pod koniec wieku XIX. Prosta bryła kościoła, licowana czerwoną cegłą, rozczłonkowana zostaje niewielką ilością okien i drzwi o ostrołukowych zwieńczeniach oraz pasem niewielkich ostrołucznych okienek i zatynkowanych płycin, w strefie okapowej, tworzących określony rytm ścian podłużnych. Bardziej dekoracyjna jest wieża, gdzie do podkreślenia jej smukłości zastosowano w ścianach z cegły tynkowane, białe płyciny, kończące się w strefie okapowej rzędami wąskich przesklepionych okien. W ścianach zewnętrznych kościoła brak jest poziomych elementów dekoracyjnych w postaci gzymsów, przez co odbieramy całą bryłę jako bardzo oszczędną, zbliżoną do nowych trendów w architekturze i mającą pewne cechy modernizmu.

Dom przedpogrzebowy

Dom przedpogrzebowy jest to obiekt usytuowany w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Został on ujęty w gminnej ewidencji zabytków obiektów nieruchomych i figuruje

tam pod numerem 17. Jest to budynek zrealizowany w podobnej stylistyce jak kościół i identycznie usytuowany w stosunku do stron świata. Ma również podobną formę; zbudowany na rzucie prostokąta z niewysoką, kwadratową wieżą usytuowaną od strony zachodniej (ryc. 4). Wieża ta w części wcina się w główną bryłę budynku, w części została wysunięta, tworząc ryzalit w ścianie szczytowej. Tutaj zostało usytuowane, mocno rozbudowane, główne wejście do obiektu. Podstawową bryłę budynku przykryto dachem stromym, dwuspadowym, natomiast wieżę dachem czterospadowym, tzw. namiotowym.

Budynek jest murowany, a wszystkie ściany licowane czerwoną cegłą. Po jednej i po drugiej stronie, w ścianach podłużnych, znajdują się po trzy okna zwieńczone ostrym łukiem. Jedynymi elementami dekoracyjnymi jakie tutaj zastosowano są rzędy wąskich, białych płycin usytuowanych pod dachem ścian wieży. Stosując ułożenie cegieł uskokami, w nadprożach tych płycin, uzyskano efekt ostrołucznego ich zakończenia, a tym samym nawiązano do kształtu otworów okiennych jakie występują na parterze tego budynku, jak i w sąsiadującym z nim kościele.

Najważniejszym elementem dekoracyjnym w tym obiekcie, wyróżniającym się zdecydowanie w całej bryle budynku, jest wejście do niego. Mając na uwadze funkcję jaką pełni, a więc przejścia z jednej rzeczywistości do innej, związanej z wiarą, autor projektu strefę wej-

ściową (wyjściową) chciał zaznaczyć w zdecydowany sposób. Osiągnął to poprzez mocne rozbudowanie samej ściany szczytowej, a przede wszystkim nadproża drzwi wejściowych. W tym celu wprowadzone zostały, po obu stronach drzwi, dwie kwadratowe kolumny, grubości dwóch cegieł. Same kolumny w swym wyrazie bardzo proste, bez bazy, a to, co je wyróżnia, to potężne, rozszerzające się ku górze głowice. Są one wysokie na dziewięć cegieł ułożonych na płask, tak pomyślane, że dwie pierwsze warstwy to zwykłe wysunięcie cegły na jedną czwartą w stosunku do poprzedniej warstwy, natomiast pięć kolejnych to kombinacja wysunięć i uskoków. Daje to efekt niezwyklej plastyczności poszczególnych płaszczyzn samej głowicy i iluzji wznoszenia się całej konstrukcji. Góra zostaje połączona kolejnymi dwoma warstwami cegieł ułożonych w jednej płaszczyźnie. A wszystko po to, aby na tych głowicach można było oprzeć nadproże zaprojektowane nad drzwiami głównego wejścia, w którym kolejne warstwy cegieł są wysunięte, kolejno względem siebie, w tym samym rytmie. Układ tych cegieł jest ściśle powiązany z układem cegieł w głowicach kolumn, przez co osiągnięto bardzo ciekawy efekt wizualny, a zarazem emocjonalny, szczególnie widoczny przy wychodzeniu z kaplicy. Wychodząc, odczuwamy wrażenie otwierania się przestrzeni w kierunku nieba, większej ilości światła i zaproszenia do wędrówki gdzieś przed siebie.

Fig. 5. Polanowice. The 1927 school building (photo by Z. Kuriata)

Ryc. 5. Polanowice. Budynek szkoły z roku 1927 (fot. Z. Kuriata)

and from the north, there is one more wing that almost reaches the street. In the years 1911–1912, the palace was thoroughly remodelled¹³. The unchanged elements of the original design were preserved only in the longitudinal facade of the building from the side of the garden. And these are the five columns that have the so-called flutings around their stems, topped with the heads in the Ionic order, with, characteristic for this style, volutes. They carry the vaults that hold the withdrawn cornice followed by a wide dormer window that appears in the roof slope. We should pay special attention to the unusual shape of the facade's central breaking that in this case was withdrawn,

instead of being protruded outside the face of the wall.

Today it would be hard to determine the new look of the building and its architectural detail due to the fact that the palace had burned down in 1981. What we have today is a result of its reconstruction completed in 1988. While taking a look the building's solid and its elements of architectural design, we may find some particular solutions that are more typical for the architecture of the twenties and thirties of the last century than for the prototype from the late nineteenth century.

Fig. 6. Polanowice 35. Residential building viewed from the street (photo by Z. Kuriata)

Ryc. 6. Polanowice 35. Budynek mieszkalny widziany od strony ulicy (fot. Z. Kuriata)

The school

The first school building in the village was opened in 1841, but the one that currently functions as a school was built in 1927. It is located near the main junction and consists of two buildings joined with the connector and situated side to side with the longitudinal walls parallel to the district road connecting Byczyna with Proślice (Fig. 5). Both buildings are covered with steep, mansard, hipped roofs and the connector has a gable roof. The roofs have dormer windows and small eyebrow dormers with pent roofs. The arrangement of the whole layout is set in an east-west direction, in a short distance from the

Z podobnym rozwiązaniem nadproży, a także niektórych gzymsów, spotykamy się, na przykład w budynku poczty we Wrocławiu, projektu Lothara Neumanna¹³.

Pałac

W bezpośrednim sąsiedztwie głównego skrzyżowania dróg w Polanowicach, z jednej strony, a kościołem z drugiej, usytuowany jest pałac otoczony niewielkim parkiem. Folwark w tej wsi funkcjonował od najdawniejszych czasów. W XVI wieku należy do rodziny von Spiegel, w wiekach późniejszych (druga połowa wieku XVIII i wiek XIX) właścicielami tego majątku były rodziny de Reidbaden, Pollegrinin czy von Rittberg. To za czasów tych właścicieli Karl von Rittberg w roku 1872 buduje nowy pałac w stylu neoklasycystycznym, o czym świadczą detale architektoniczne elewacji ogrodowej. Budynek usytuowany na osi północ-południe wybudowany został na planie prostokąta (główna bryła pałacu) i przykryty wysokim, czterospadowym dachem. Od strony południowej, w poziomie pierwszego piętra, znajduje się duży taras na planie połowy nieco spłaszczonej elipsy, a od północy dodatkowe skrzydło, sięgające niemal ulicy. W latach 1911–1912 pałac zostaje gruntownie przebudowany¹⁴. Pozostawione fragmenty pierwotnego wystroju zachowały się jedynie w elewacji podłużnej budynku, od

strony ogrodu. Jest to pięć kolumn, posiadających w obrębie trzonu tzw. kanelury, zakończonych głowicami w porządku jońskim, z charakterystycznymi dla tego stylu wolutami. Na nich wsparto przesklepienia podtrzymujące cofnięty gzyms, a w dalszej kolejności szeroką facjatę, która pojawia się w połaci dachowej. Należy zwrócić szczególną uwagę na fakt nietypowego ukształtowania ryzalitu środkowego tej elewacji, który w tym przypadku, zamiast wysunięcia poza lico ściany, został cofnięty.

O elementach nowego wyglądu budynku i jego detalu architektonicznym trudno dziś mówić jednoznacznie ze względu na to, że pałac w roku 1981 spłonął. To, co dziś oglądamy, to efekt jego odbudowy, która została zakończona w roku 1988. Patrząc na całość, można doszukać się tak w bryle budynku, jak i poszczególnych elementach jego wystroju architektonicznego pewnych rozwiązań, które bardziej zbliżają nas do architektury lat dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku niż do pierwowzoru z końca wieku XIX.

Szkoła

Pierwszy budynek szkolny we wsi oddano do użytku w roku 1841, natomiast ten, który obecnie funkcjonuje, został wybudowany w roku 1927. Obiekt znajduje się w pobliżu głównego skrzyżowania we wsi, składa się z dwóch budynków

ustawionych obok siebie ścianami podłużnymi równoległe do drogi powiatowej prowadzącej od Byczyny do Proślic i scalonych łącznikiem (ryc. 5). Oba budynki zostały przykryte dachami stromymi, łamanymi, czterospadowymi, łącznik ma dach dwuspadowy. W dachach jednego i drugiego budynku występują facjaty oraz niewielkie lukarny o dachach jednospadowych. Układ całości założenia usytuowany w kierunku wschód-zachód, w niewielkiej odległości od ulicy. Od strony południowej do budynku szkoły przylega duża działka wykorzystywana jako tereny sportowo-rekreacyjne. Budynki różnią się pomiędzy sobą wielkościami, w większym z nich zaprojektowano od strony ulicy główne wejście do szkoły. Poprzez przelotowy korytarz można wyjść na podwórze szkolne¹⁵.

Architektura prezentowanych budynków to typowy przykład obiektów użyteczności publicznej jakie powstawały w pierwszych dekadach XX wieku. Nawiązanie do nurtu modernizmu jest tutaj nader widoczne. Dotyczy to zarówno przyjętych proporcji poszczególnych elementów budynków, zastosowanych detali architektonicznych, jak rozwiązań kształtu stolarki okiennej czy drzwiowej. W całości wystroju architektonicznego widać niezwykłą oszczędność formy zastosowanego detalu, gdzie w licu ścian zewnętrznych wyróżnić możemy jedynie kamienny cokół budynku i wyraźnie zaznaczony masywny gzyms podokapowy. Ściany tynkowane są na gładko, a ich

street. On the south side of the school there is an adjacent large plot of land used as a sports and recreation area. The buildings are of different sizes, the larger one has a main entrance to the school on the side of the street. Through the arterial hallway you can go out to the schoolyard¹⁴.

The architecture of the presented buildings is a typical example of public facility objects of the first decades of the twentieth century. References to modernism are very evident here and they are seen both in the proportions of particular parts of buildings, in architectural details, and even in door and window carpentry solutions. In the whole of the architectural design there is an incredible frugality of form, on the face of the outside walls we can distinguish only a massive stone plinth and clearly marked, solid roof cornice. The walls are smoothly plastered, and their brick-brown colour directly refers to the colour of the brick-faced buildings, many of which fortunately survived in the village. The whole picture is full when we see the properly designed window carpentry, all painted white. Crucial for the reception of this architecture, for its quality and harmony, is the arrangement of all the wall planes only by means of adequately chosen shapes of the window openings and their unique collocation due to the architect's concept. Also crucial are such elements as the main alignments of windows, proper geometry of muntins and no window edgings. This is an excellent

example of how great effects using minimal means can be achieved.

Referential and relevant to these kinds of solutions can be the examples of buildings erected in several different locations, such as "Eigen Haard" – a block of flats built by the project of Michael de Klerk [Pevsner 1980, p. 287] in Amsterdam in 1921 or villa "Haus Herm" built in Freudenberg, Nikolassee in 1912–1913 and designed by architect Herman Muthesius [Klapheck 1913, p. 26].

Residential building, Polanowice 35

The presented residential building is a small detached house situated in the plot opposite the church (Fig. 6). Thus, it is another element in the centre of the village connected with the history of architecture which is representative of the first decades of the XX century and which relates to modernism. Needless to say, it is the best example of that period found in this small town. What is noteworthy, the presence of such a building in this very place only confirms how important it is. Both the investor and the designer approached this task professionally. The function of the building is simple and obvious – it is a place of residence, its dimensions are small, but its location is exceedingly significant as it is situated in the centre opposite such important structures as the church and the palace. Additionally, all the present

structures are dominated by buildings veneered with red brick, which is characteristic for the whole village. The buildings which were put up at the end of the XIX and the beginning of the XX centuries feature very interesting and diverse architectural detail relating to XIX century eclecticism, rich in a variety of individual cornices as well as window and door framings. Particularly, in those times the available catalogues promoted new stylistics involving maximum elimination of ornamentation and compromising architecture for the sake of functionality. In the area surrounding the future construction site there already arose new structures which reflect new solutions: the palace was rebuilt in a new style, the same strategy was adopted for the church and the mortuary next to it, as was for the school which was built according to current designs of modern architecture.

There appears a small and simple building, which through the formal solutions to its architectural elements such as cornices, lintels, window and door framings is extremely attention-grabbing. The building was designed on the rectangular projection as a one-storey structure with a usable attic, covered with a steep, gable roof. The walls are veneered with dark-red brick, and the roof is covered with plain double-lapped tile of natural colour. From the side of the street, in the roof slope there appears a small dormer with a flat pent roof illuminating the staircase. The building

ceglasto-brązowy kolor nawiązuje bezpośrednio do kolorystyki budynków licowanych cegłą, których tak dużo zachowało się jeszcze we wsi. Całości dopełnia odpowiednio zaprojektowana stolarka okienna w kolorze białym. Brak obramowań okiennych, a rozegranie poszczególnych płaszczyzn ścian jedynie za pomocą odpowiednio dobranych kształtów otworów okiennych, ich ściśle rozmieszczenie, według pomysłu projektanta, a przede wszystkim zastosowane podziały głównych okien i odpowiedni układ szprosów decydują o odbiorze architektury budynku jako całości, jej jakości i harmonii. Jest to doskonały przykład na to, jak stosując minimalną ilość środków wyrazu, osiągnąć maksymalny efekt.

Nawiązaniem do tego typu rozwiązań mogą być przykłady obiektów zrealizowanych w innych miejscach, np. blok mieszkalny „Eigen Haard” wybudowany w Amsterdamie w roku 1921, projektu Michaela de Klerka [Pevsner 1980, s. 287], czy willa „Haus Herm” wybudowana w Freudebergu, Nikolassee w latach 1912–1913, a zaprojektowana przez architekta Hermana Muthesiusa [Klapheck 1913, s. 26].

Budynek mieszkalny, Polanowice 35

Prezentowany budynek mieszkalny jest niewielkim domem jednorodzinnym usytuowanym na działce znajdującej się naprzeciwko kościoła

(ryc. 6). Tak więc jest to kolejny element znajdujący się w ścisłym centrum wsi związany z historią architektury, a reprezentujący okres pierwszych dekad XX wieku, powiązany z nurtem modernizmu. Przy czym należy nadmienić, że jest to najlepszy przykład tego kierunku jaki w tej miejscowości się znajduje. O jego wartości decyduje i na uwagę zasługuje sam pomysł wybudowania takiego obiektu w tym miejscu. Zarówno inwestor, jak i projektant podeszli do tego zadania w sposób profesjonalny. Funkcja budynku bardzo prosta i oczywista – miejsce do mieszkania, skala obiektu niewielka, ale już jego położenie bardzo istotne, bo w centrum miejscowości, z ważnymi obiektami po drugiej stronie ulicy: kościół i pałac. Do tego dochodzi istniejąca zabudowa, charakterystyczna dla całej wsi, w której dominują budynki licowane czerwoną cegłą. Budynki powstałe pod koniec XIX i na początku XX wieku o bardzo ciekawym i różnorodnym detalu architektonicznym, gdzie mamy przykłady nawiązania do dziewiętnastowiecznego eklektyzmu, a więc bogactwa rozwiązań poszczególnych gzymsów czy obramowań okiennych i drzwiowych. Tymczasem w dostępnych w tamtych czasach katalogach promowana jest już nowa stylistyka zmierzająca do maksymalnej eliminacji zdobnictwa, podporządkowywania architektury w pierwszej kolejności funkcji. W przestrzeni otaczającej przyszłą budowę już powstały obiekty, w któ-

rych zastosowano nowe rozwiązania: przebudowano pałac w nowym stylu, podobny kierunek przyjęto przy budowie kościoła i domu przedpogrzebowego obok niego, a do tego dochodzi szkoła, w której w pełni skorzystano z aktualnych wzorów nowoczesnej architektury.

Powstaje niewielki, prosty budynek, który poprzez rozwiązania formalne elementów architektonicznych jakimi są gzymsy, nadproża czy obramowania otworów okiennych i drzwiowych zwraca naszą uwagę. Budynek zaprojektowano na rzucie prostokąta, jako jednokondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, przykryty stromym, dwuspadowym dachem. Ściany licowane cegłą w kolorze ciemnoczerwonym, a dach kryty dachówką karpiówką, w naturalnym kolorze, układaną w koronkę. W połaci dachowej, od strony ulicy, pojawia się niewielka lukarna o jednospadowym dachu, doświetlająca klatkę schodową. Budynek usytuowano kalenicowo w stosunku do głównej ulicy wiejskiej, odwrotnie niż większość budynków mieszkalnych we wsi, które mają ustawienie szczytowe. Taka orientacja budynku w stosunku do ulicy zmusza do zwrócenia większej uwagi na jego elewację podłużną, jako główną i najbardziej eksponowaną.

Na tej elewacji rozgrywają się wszelkie pomysły projektanta, ona przyciąga wzrok obserwatora ze względu na ogrom rozwiązań formalnych jakie tutaj zastosowano, mając do dyspozycji jedynie jeden rodzaj

is situated with its roof ridge parallel to the main rural street, conversely to the majority of buildings in the village which are oriented with their end walls to the street. Such an orientation of the building in relation to the street draws greater attention to its oblong facade which appears to be central and highly exposed.

That facade is a reflection of the designer's ideas and it catches the observer's eye by the magnitude of formal solutions applied here. That incredible effect was obtained with only one kind of material – the red brick and its particular shape. The flat wall was divided into three vertical bands in the shape of protruding brick plinth, inter-storey cornices made of rhombus-laid brick, protruding at one-fourth of a brick's length in relation to the face of the wall and the eaves cornice. The eaves cornice is based on the cornice above the ground floor and reaches the eaves with eight layers of brick. The consecutive layers of brick laid in the cornice slightly protrude in relation to the lower layers, which renders the effect of visual artistry. That measure, to a certain extent, imitates the lintels placed over the entrance door to the mortuary. The windows and the main door of the building are symmetrically distributed beneath the cornice placed above the ground floor. The entrance door is found in the middle of the building's oblong facade and there are four windows, two on each side. The windows are ornamented with the lintels, made of brick, laid

vertically at the length of two bricks, and slightly protruding every second brick beyond the face of the oblong wall. Thus, there appears an interesting effect of refraction. The other solutions were applied for the lintel over the entrance door, which is more massive and made of three and a half layers of brick laid vertically, which, because of its height, penetrates into the eaves cornice at the length of two brick layers. The lintel slightly protrudes beyond the face of the oblong wall, which emphasizes the importance of this part of the building. In order to even more accentuate the significance of the entrance area the door jambs were made of two rows of bricks laid at an angle in relation to the door plane, which produces the effect of two columns standing on both sides of the entrance.

The solutions of this type, or similar ones, were applied in the construction of lintels, cornices and brick layouts and they could be found in many structures put up at the beginning of the XX century. The building which can be taken as an example is the post office in Wrocław, mentioned above, which is situated on Krasieńskiego Street and a detached house constructed ca. 1918 in Gettorf near Kiel designed by the architect named J. Theede [Muthesius 1919, p. 99] as well as the funeral chapel which is situated at the cemetery of the Holy Family in Wrocław¹⁵.

Conclusions

As the city inhabitants become increasingly interested in active leisure time spent in peaceful areas remote from the urban hustle and bustle, new opportunities arise for the development of smaller towns which can offer peace and quiet. However this does not suffice, in order to be attractive. These sites also have to be rich in history, tradition, and above all, they need to abound in structures characteristic for a given region and representative of particular architectural or stylistic features- they need to be properly maintained and well-promoted. Undoubtedly, every village is unique and original, each is accompanied by different detail, each is differently structured, each has maintained its local tradition, its people are unique and so is their attitude towards old and new qualities. All of these individual features constitute a set of qualities which are not only characteristic for every village but also play a particular role in its history, culture and tradition. Hence, it is indispensable to adequately identify cultural resources possessed by every village and to determine how to manage them properly as well as to harmoniously introduce new elements into the existent spatial arrangement. In order to achieve that, it is essential to maintain balance not just between the retained characteristics and novelty which is intended to be implemented into that reality, but

materiału – czerwoną cegłę i jej ściśle określony kształt. Płaska ściana rozbita została trzema poziomymi pasami w postaci wysuniętego, ceglanego cokołu, gzymsu międzykondygnacyjnego wykonanego z cegły ustawianej na romb, wysuniętej na jedną czwartą cegły w stosunku do lica ściany i gzymsu okapowego. Gzyms okapowy opiera się na gzymsie nad parterem i sięga ośmioma warstwami cegieł aż do okapu. Kolejne warstwy układanych w nim cegieł zostały nieznacznie wysunięte w stosunku do warstw leżących niżej, przez co uzyskano dużą jego plastyczność. Jest to w pewnym stopniu nawiązanie do nadproża jakie występuje nad drzwiami wejściowymi do domu przedpogrzebowego. Poniżej gzymsu nad parterem bardzo symetrycznie rozmieszczone zostały otwory okienne i główne drzwi do budynku. Strefa wejściowa znalazła się na środku elewacji podłużnej budynku, a po obu jej stronach symetrycznie zaprojektowane zostały po dwa okna. Ozdobą okien są nadproża wykonane z cegły ustawianej pionowo, na wysokość dwóch cegieł, z nieznacznym wysunięciem w co drugiej warstwie poza lico ściany podłużnej. W ten sposób uzyskano ciekawy efekt załamywania się światła. Inne rozwiązanie przyjęto dla nadproża nad drzwiami wejściowymi, jest ono masywniejsze i wykonano je z trzech i pół warstw cegieł ustawianych pionowo. Ze względu na swoją wysokość wchodzi ono w gzyms okapowy, na wysokość dwóch warstw cegieł. Nadproże to

zostało lekko wysunięte poza lico ściany podłużnej, podkreślając znaczenie tej części budynku. Aby jeszcze bardziej podkreślić wagę strefy wejściowej, ościeża drzwi wykonano z dwóch rzędów cegieł ustawianych pod kątem w stosunku do płaszczyzny drzwi, uzyskując tym samym wrażenie występowania dwóch par słupów stojących po jednej i drugiej stronie wejścia. Co trzecia warstwa cegieł w słupach została wysunięta poza ich lico, nadając im tym samym pewnej monumentalności. Do dopełnienia całości, po obu stronach drzwi, wykonane zostały ceglane, długie podokienniki, łączące parami po dwa okna. W ścianie zastosowano wątek krzyżykowy układania cegieł, uzupełniając całość czterema kutymi, stalowymi kotwami belek stropowych, które rozmieszczono symetrycznie w narożach budynku i przy drzwiach wejściowych.

Tego typu lub podobne rozwiązania konstrukcji nadproży, gzymsów i stosowanych wątków cegieł możemy spotkać w wielu obiektach realizowanych na początku XX wieku. Jako przykłady mogą służyć wspomniany już wcześniej budynek poczty we Wrocławiu, znajdujący się przy ul. Krasińskiego, dom jednorodzinny wybudowany około roku 1918 w miejscowości Gettorf koło Kiel, którego architektem był J. Theede [Muthesius 1919, s. 99], czy kaplica grzebalna znajdująca się na cmentarzu parafii św. Rodziny we Wrocławiu¹⁶.

Podsumowanie

Wzrastające, z każdym rokiem, zainteresowanie mieszkańców miast aktywnym odpoczynkiem w miejscach spokojnych i cichych, z dala od wielkomiejskiego hałasu i ciągłego pośpiechu, daje potencjalne możliwości rozwoju tym miejscowościom, które takie warunki mogą zaoferować. Jednocześnie muszą to być miejsca bogate historią, tradycją a przede wszystkim posiadające określony zasób obiektów budowlanych, charakterystycznych dla danego regionu, reprezentujących określone wartości architektoniczne bądź stylistyczne, odpowiednio zadbane i dobrze wypromowane. Nie ulega wątpliwości, że każda wieś jest inna, na swój sposób oryginalna, którą wyróżniają inny szczegół, inny zespół zabudowy, zachowana lokalna tradycja, a także ludzie i ich stosunek do zastanych i przekazywanych wartości. Jest to zespół cech, które nie tylko charakteryzują każdą z wsi, ale odgrywają określoną rolę w naszej historii, kulturze i tradycji. Stąd zachodzi konieczność przeprowadzenia prawidłowego rozpoznania posiadanych przez daną miejscowość zasobów kulturowych oraz określenia ich prawidłowego zagospodarowania, a także harmonijnego wprowadzenia nowych treści w istniejący układ przestrzenny. W takim przypadku konieczne staje się zachowanie zasady równowagi pomiędzy wartościami zastanymi a tym, co nowego do tej przestrzeni

also between the natural world and the human contribution to it.

Specialists in many fields of are required to carry out an analysis of the existing reality and to outline directions of development for a village. They are also responsible for outlining the development plans which ought to be carried out in close relation with the village inhabitants, through social consultations, as the most important respondents of new arrangements and new modes of managing the reality in which they dwell at present and will continue to live on.

The village of Polanowice constitutes a perfect example of an area featured by exceptional natural and cultural characteristics, which is evident in two respects. Firstly, the village represents a typical agricultural landscape with the historical heritage found in Byczyna – a town of centuries-old history and tradition- and the adjacent villages full of interesting monumental sites. Secondly, the very village itself abounds in cultural wealth. Its greatest asset is a set of structures which represent modernism of the first decades of the XX century, which, alas, have not been recognized so far and therefore have not been given adequate maintenance. What needs to be remembered is that the retained spatial layout of the village, the development of homestead plots as well as the residential buildings and outbuildings dating back to the end of the XIX and the turning of the XIX

and XX centuries, veneered with red brick, are its characteristic hallmark. All of these features framed with the existing park greenery express the exceptional values of this site.

What is extremely important is that Polanowice does not expand uncontrollably or beyond public supervision. It is essential to adopt a well-designed strategy of its development followed by an elaborate revitalization plan. It is required to approach the village as it is and as equipped with the potential it actually possesses, and not as it would be expected to be. It is the local conditions as well as the cultural and landscape resources of the village which determine its spatial arrangement, along with the retention of its character and tradition, and which create a symbolic and concise reality.

Zbigniew Kuriata, Michał Łukowiak

Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Endnotes

¹ According to the author of the book utopia etymologically means the no-place – although some prefer to read the initial letter ‘u’ like the Greek ‘eu’ and it stands for: good or gorgeous place.

² Zamość is a city with unique qualities of urban planning and architecture, and because of that it is often called the “Padua of the North”, the “Pearl of the Renaissance” or “City of Arcades”. The spatial arrangement of the city has survived to this day, actually in the unchanged, original shape. The urban layout of the city centre with the group of approx. 120 monuments in 1992 have been agreed to be the

monuments of the highest artistic and historical value in the world and admitted to UNESCO World Heritage List.

³ <http://www.palacbrody.pl/>, http://www.bip.brody.pl/23/Gmina_Brody/. After the plunder in 1945 the palace has not yet been rebuilt. At the moment, the palace’s two outhouses, called Bachelor Houses, are used as a base for hotel and restaurant. The infrastructure of the former town remains in relatively good condition and, together with the palace and its surroundings, they make up the unique urban complex of the mid-eighteenth century.

⁴ Cooperation agreement signed on 01.08.2014 in Wrocław between the University of Life Sciences in Wrocław, ul. C. K. Norwida 25, 50-375 Wrocław, represented by prof. Assoc. Alina Wieliczko – Vice-Rector for the cooperation with foreign countries and the region and prof. Assoc. Eng. Bernard Kontny - the Dean of the Faculty of Environmental Engineering and Geodesy, hereinafter referred to as the University, and the City of Byczyna, ul. Market 1, 46-220 Byczyna, represented by: M. Richard Grüner, Mayor Byczyny, hereinafter referred to as the Municipality, also called the Parties.

⁵ Agreement No. .. of the day .., signed between the Purchaser: the municipality Byczyna in the City Hall in Byczyna, and the Contractor: University of Life Sciences in Wrocław.

⁶ The documentation submitted to the Office of the Municipality Byczyna – *Analiza użytkowania terenu miejscowości (The Analysis of land use village)*. 2014, Archives of the Institute of Landscape Architecture at the University of Life Sciences in Wrocław.

⁷ Encyklopedia powszechna PWN, 1975. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, p. 152. In this period appears the slogan “sztuka dla sztuki” (art for art’s sake). The very concept of modernism was introduced in the 90s nineteenth century by viennese critic H. Bahr.

⁸ The character of the Lower Silesian region has been shaped by hundreds of years of turbulent but interesting and multi-national

chcemy wnieść, a także równowagi pomiędzy światem przyrody i tym, co w ten świat wprowadza człowiek.

Zarówno etap analiz stanu istniejącego, jak i nakreślenie kierunków rozwoju wsi powinny być realizowane przez specjalistów z różnych dziedzin. Przy czym etap opracowywania planów rozwojowych należy prowadzić w ścisłym powiązaniu z mieszkańcami wsi, w formie konsultacji społecznych, jako najważniejszymi odbiorcami nowych ustaleń i sposobów zagospodarowania przestrzeni, z której oni korzystają i w przyszłości będą żyli.

Wieś Polanowice stanowi doskonały przykład przestrzeni o wyjątkowych walorach kulturowo-przyrodniczych. Z jednej strony typowy krajobraz rolniczy z zapleczem historycznym w postaci miasta Byczyny z wielowiekową historią i tradycją oraz sąsiadujące wsie z ciekawymi obiektami zabytkowymi, z drugiej bogactwo zasobu kulturowego samej miejscowości. Największym atutem tej wsi jest zespół obiektów budowlanych reprezentujących architekturę doby modernizmu pierwszych dekad XX wieku, niestety nierozpoznanych do tej pory i nieobjętych szczególną ochroną. Nie należy również zapominać, że zachowany układ przestrzenny wsi, zabudowa działek zagrodowych, jak i charakterystyczne budynki mieszkalne i gospodarcze z końca XIX oraz przelomu XIX i XX wieku, licowane czerwoną cegłą, są jej wyróżnikami. Wszystko to wpisane w ramy istniejącej zieleni

parkowej, w małej ilości leśnej, nadwodnej, komunikacyjnej, powiązanej z obiektami użyteczności publicznej czy ozdobnej i użytkowej na poszczególnych posesjach daje właściwy i pełny obraz szczególnej wartości tego miejsca.

Ważnym zatem staje się to, aby niekontrolowany rozrost Polanowic nie wyprzedził planowania i nie wymknął się spod publicznego nadzoru. Przyjęcie właściwej strategii rozwoju, a w ślad za tym dobrego planu rewitalizacyjnego to prawidłowy kierunek działania. Powinniśmy patrzeć na wieś taką, jaka ona jest i czym dysponuje, a nie na taką jaką chcielibyśmy widzieć. To warunki lokalne i posiadane zasoby kulturowo-krajobrazowe wsi decydują o sposobie zagospodarowania przestrzennego, przy jednoczesnym zachowaniu tradycji i charakteru miejsca, a zarazem tworzą wokół siebie symboliczną i spójną przestrzeń.

Zbigniew Kuriata, Michał Łukowiak

Institut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Przypisy

¹ Według autora książki utopia etymologicznie oznacza nie-miejsce – choć niektórzy wolą czytać początkowe u jak greckie eu i czytają: dobre lub wspaniałe miejsce.

² Zamość to miasto o niepowtarzalnych walorach urbanistyki i architektury, które często bywa nazywane: Padwą Północy, Perłą Renesansu czy Miastem Arkad. Układ przestrzenny miasta przetrwał do dzisiaj w stanie praktycznie niezmiennym. Układ urbanistyczny śródmieścia z zespołem ok. 120 zabytków architektury został zaliczony, w roku 1992, do zabytków

o najwyższej wartości artystyczno-historycznej w skali światowej i wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO.

³ <http://www.palacbrody.pl/>, http://www.bip.brody.pl/23/Gmina_Brody/. Pałac po spłądowaniu w roku 1945 nie został dotychczas odbudowany. Obecnie wykorzystywane są jako baza hotelarsko-gastronomiczna dwie oficyny przypałacowe, tzw. Domy Kawalerów. W stosunkowo dobrym stanie znajduje się zabudowa byłego miasteczka, tworząc wraz z pałacem i jego otoczeniem unikatowy zespół urbanistyczny z połowy XVIII wieku.

⁴ Porozumienie o współpracy zawarte w dniu 01.08.2014 r. we Wrocławiu pomiędzy Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu, ul. C.K. Norwida 25, 50-375 Wrocław, reprezentowanym przez: prof. dr hab. Alinę Wieliczko – Proroktor ds. współpracy z zagranicą i regionem i prof. dr hab. inż. Bernarda Kontnego – Dziekana Wydziału Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji, zwanymi dalej Uniwersytetem, a Urzędem Miejskim w Byczynie, ul. Rynek 1, 46-220 Byczyna, reprezentowanym przez: mgr. Ryszarda Grünera, Burmistrza Byczyny, zwanymi dalej Gminą, zwanymi również Stronami.

⁵ Umowa nr ..., z dnia ....., zawarta pomiędzy Zamawiającym: gminą Byczyną z/s w Urzędzie Miejskim w Byczynie, a Wykonawcą: Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu.

⁶ Opracowanie przekazane do Urzędu Gminy Byczyna – Analiza użytkowania terenu miejscowości, 2014. Archiwum Instytutu Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

⁷ Encyklopedia powszechna PWN, 1975. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 152. W okresie tym pojawia się sformułowanie „sztuka dla sztuki”. Samo pojęcie modernizmu wprowadził w latach 90. XIX wieku krytyk wiedeński H. Bahr.

⁸ Charakter Śląska kształtował się przez setki lat skomplikowanej, choć interesującej, wielonarodowej historii. Po okresie przynależności tych ziem do państwa piastowskiego wiele razy zmieniała się władza, by po II wojnie

history. After the Piast Dynasty period the land many a time changed its rulers until the end of World War II when under the Jałta Conference resolutions the region again found itself within the borders of Poland. See i.a. Mizia S., 1997. *Historia Śląska, popularny zarys dziejów*, Wydawnictwo Rzeka, Wrocław.

⁹ The circular layout of Polanowice has been referred to in the draft of *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Byczyna, część II. Uwarunkowania rozwoju gminy (the study of the conditions and directions of development of the municipality Byczyna, Part II. Conditions for development of the municipality)*, p. 52–53.

¹⁰ In 1862, the Prussian authorities prohibited the building of wooden buildings, which resulted in a complete change of character of many villages. It was recommended to use fire-resistant materials, especially bricks.

^b<http://www.bytom.pl/tmb>, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Konurbacja>

¹¹ Construction work of the church in Polanowice, as the evangelical church, was implemented during the years 1912–1913. Placing the historic, XV century bell on the church tower served to make a reference to the history of this place. Unfortunately it did not survive to our times due to the fact that during World War II it was dismantled and taken to Hamburg. In the register of monuments of Opole province it is listed under the heading 96/2009, dated to 20.07.2009 r. State of facts at October 31, 2011 on. By the project study of the municipality Polanowice, p. 79.

¹² The construction work of the post office building in Wrocław was launched in 1926 and completed in summer 1929. An elongated body from the side of Krasinski street was entirely built of brick and its facades are finished with the small-size brick type, dark-red in color and kilned at high temperature. *Wieżowce Wrocławia (Skyscrapers of Wrocław) 1919–1932*, 1997. Edited by Jerzy Wilkosz and Beate Störtkuhl, Archive Construction of Wrocław, Wrocław, p. 79.

¹³ Biliński Z., 1995. *Byczyna miasto i gmina (Byczyna town and municipality) ...* Op. cit. The new owners of the property, family Rudolphi, decided to rebuild the palace completely, giving it the features a new trend, leaving only a small part of its original decor. Immovable historic monuments registered as monuments of the province Opole – for the date 31 October 2011. Under the number 330 Polanowice palace and 331 Polanowice palace park.

¹⁴ Immovable historic monuments registered as monuments of the Opole province – for the date 31 October 2011. Under the number 333 – Polanowice school.

¹⁵ Burial chapel in the cemetery in Smętna street in Wrocław was built in 1927. The architect of the building and the cemetery landscape designer was landscape architect Paul Hatt. The place was originally a Lutheran parish cemetery, but now it is more of a catholic character. <http://dolny-slask.org.pl>

światowej, na mocy postanowień z Jałty, tereny te wraz z pozostałymi ziemiami tzw. zachodnimi i północnymi ponownie znaleźć się w granicach Polski. Zob. m.in. Mizia S., 1997. Historia Śląska, popularny zarys dziejów, Wydawnictwo Rzeka, Wrocław.

⁹ Biliński Z., 1995. Byczyna miasto i gmina nasza mała ojczyzna, Zarząd Miejski w Byczynie, Byczyna. Zob. także – Gmina Byczyna, Gminny program opieki nad zabytkami 2008–2015, Byczyna 2008. Zdaniem językoznawców nazwa miejscowości pochodzi od nazwy osobowej Polanin, s. 53.

¹⁰ Owalnicowy układ Polanowic został przywołany w projekcie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Byczyna, część II. Uwarunkowania rozwoju gminy, s. 52–53.

¹¹ W 1862 r. władze pruskie wprowadziły zakaz wznoszenia drewnianych budynków, co wpłynęło na całkowitą zmianę charakteru wielu miejscowości. Zalecano budownictwo z materiałów ognioodpornych, głównie cegły. <http://www.bytom.pl/tmb>, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Konurbacja>

¹² Budowa kościoła w Polanowicach, jako kościoła ewangelickiego, realizowana była w latach 1912–1913. Nawiązaniem do historycznej przeszłości tego miejsca było zainstalowanie na wieży kościelnej zabytkowego XV wiecznego dzwonu. Niestety, nie dotrwał on do naszych czasów, ze względu na to, że w czasie II wojny światowej został zdemontowany i wywieziony do Hamburga. W rejestrze zabytków województwa opolskiego figuruje pod pozycją 96/2009, z dnia 20.07.2009 r. Stan na dzień 31 październik 2011 r. Za projektem Studium gminy Polanowice, s. 79.

¹³ Budowę budynku poczty we Wrocławiu rozpoczęto w roku 1926 r., a ukończono latem 1929 roku. Wydłużony korpus od strony ul. Krasieńskiego został w całości wzniesiony z cegły i elewacje licowane są cegłą małoformatową, w kolorze ciemnoczerwonym, wypalana w wysokiej temperaturze.

¹⁴ Biliński Z., 1995. Byczyna miasto i gmina... *op. cit.* Nowi właściciele majątku, rodzina

Rudolphi, postanowili całkowicie pałac przebudować, nadając mu cechy nowego stylu i pozostawiając jedynie niewielką część dawnego wystroju. Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa Opolskiego – stan na dzień 31 października 2011 r., pod numerem 330 Polanowice pałac i 331 Polanowice park pałacowy.

¹⁵ Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa Opolskiego – stan na dzień 31 października 2011 r. – pod numerem 333 – Polanowice szkoła.

¹⁶ Kaplica grzebalna na cmentarzu przy ul. Smętnej we Wrocławiu została wybudowana w roku 1927. Architektem budynku jak i zagospodarowania całego cmentarza był wrocławski architekt krajobrazu Paul Hatt. Pierwotnie był to cmentarz parafii luterańskiej, a obecnie służy katolikom. <http://dolny-slask.org.pl>

Literature – Literatura

1. Biliński Z., 1995. Byczyna miasto i gmina nasza mała ojczyzna, Zarząd Miejski w Byczynie.
2. Chowaniec M., 1986. Zarys teorii i zasad kształtowania osiedli i terenów wiejskich. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
3. Eco U., 2013. Historia krain i miejsc legendarnych, Dom Wydawniczy REBIS Sp. z o.o., Poznań.
4. Encyklopedia powszechna PWN, 1975. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
5. Ilkosz J., Strörtkuhl B. (red.), 1997. Wieżowce Wrocławia 1919–1932. Archiwum Budowlane Miasta Wrocławia.
6. Klapheck R., 1913. Moderne villen und landhäuser, Ernst Wasmuth A.G Berlin W8, Berlin.
7. Kuriata Z., Niedźwiecka-Filipiak I., 2012. Nowy krajobraz wsi dolnośląskiej. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.

8. Muthesius H., 1919. Labdhaus und garten. F. Brucmann A.-G., Monachium.

9. Mizia S., 1997. Historia Śląska, popularny zarys dziejów. Wydawnictwo Rzeka, Wrocław.

10. Niedźwiecka-Filipiak, Kuriata Z., 2010. Architektura krajobrazu w Programie Odnowy Wsi opolskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

11. Pevsner N., 1980. Historia architektury europejskiej, Arkady, Warszawa.

12. Springer F., 2013. Wanna z kolumnadą. Reportaże o polskiej przestrzeni, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.

13. Szolginia W., 1991. Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Architektura i budownictwo, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa.

14. Wieczorkiewicz W., 1995. Planowanie przestrzenne osadnictwa wiejskiego, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

15. Gmina Byczyna, Gminny program opieki nad zabytkami 2008–2015, Byczyna 2008.

16. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Byczyna, część II. Uwarunkowania rozwoju gminy.

17. Strategia rozwoju miasta Zamość na lata 2008–2020, 2007, Zamość.

18.

19. <http://dolny-slask.org.pl>

20. <http://www.palacbrody.pl/>, http://www.bip.brody.pl/23/Gmina_Brody/.

21. <http://www.bytom.pl/tmb>, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Konurbacja>